

Seksualdebatten i 30 årene

Taler

Karl Evang

- 1 Jeg er ikke riktig sikker på hvorfor Kringkastingen har bedt meg fortelle litt om den debatten som utspant seg for omkring 30 år siden da jeg i samarbeid med noen andre unge leger tok opp et opplysningsarbeid på kjønnslivets område. Mitt arbeid i de siste 25 år er jo kommet til å ligge vesentlig på andre områder.
- 5 Forutsetningene dengang både samfunnsmessig, økonomisk og kunnskapsmessig var også annerledes enn nå, og det er ikke lett for noen å sette seg tilbake akkurat til stemningen for 30 år siden. Jeg går ut fra at det i virkeligheten ikke er så meget det historiske man er ute etter. Kunnskap om seksuallivet må spres uten stans og i former som veksler med de forhold
- 10 menneskene lever under. Derfor er problemet også aktuelt i dag. Nye generasjoner av barn og ungdom vokser opp under endrede forhold, og selv om deres problemer og vanskeligheter på mange måter kan fortone seg annerledes, er det en viss grunnstamme av kunnskap vi alle trenger for å kunne finne fram og handle mest mulig forstandig og riktig når vi møter alle livets problemer. På
- 15 kjønnslivets område må alle regne med å møte problemer.

Men tilbake til 30-årene. Hva var det egentlig som skjedde? Hvorfor ble arbeidet med seksualopplysning tatt opp?

- 20 Det var et rent tilfelle som opprinnelig brakte meg i kontakt med dette arbeidsfeltet. Som ganske ung, dengang praktiserende lege, påtok jeg meg i 1930 å besvare legespørsmål i et nytt ukemagasin, Arbeidermagasinet, som da startet. Allerede i den første lille bunken av spørsmål var det ett eller to som streifet kjønnslivet. Ett av dem handlet om onani. Uten kanskje å tenke særlig nøye over
- 25 hvilke følger det kunne få, søkte jeg i mine svar i legespalten å behandle disse spørsmål på samme måte som de andre, d.v.s. gi enkle svar og opplysninger bygd så langt mine kunnskaper rakk på de resultater legevitenskapen satt inne med på det tidspunkt.

Resultatet kom helt uventet på meg. Strømmen av spørsmål økte som en lavine, og vanlige spørsmål om sunnhet og sykdom druknet i massen av de seksualproblemer som ble reist. Ukemagasinet's spalte ble straks helt sprengt. Mange spørsmål på kjønnslivets område var også av en slik natur at de ikke
35 egnet seg til besvarelse i legespalten, dels fordi det spørsmål som ble reist ikke hadde noen alminnelig interesse eller ikke egnet seg for almenheten, dels fordi spørsmålstillers personlige problemer var av en slik art at det trengtes et mere utførlig svar enn det som var plass til i legespalten om man overhodet skulle ha noe håp om å hjelpe den som spurte. Det var derfor ingen annen vei enn at jeg
40 måtte begynne å sende personlige svar direkte til mange av de som spurte. Å la spørsmålene ligge ubesvart kunne jeg ikke bekvemme meg til. Brevene avslørte uvitenhet og overtro, unødig frykt og engstelse, uriktige og positivt skadelige handlinger, uheldig opptreden menneskene imellom, ulykker og sykdom. Der var f.eks. ungdom som søkte å holde seg vekk fra skolen alle dager da det var
45 gymnastikk med bading etterpå, fordi de feilaktig hadde dannet seg den oppfatning at det var noe i veien med deres kjønnsorganer og at de selv var skyld i det. Der var foreldre som var blitt panikkslagne ved å se sine små barn utføre seksuelt betonte handlinger som var helt naturlige og normale for barnets alderstrinn, men som foreldrene i sin uvitenhet antok var utslag av unormal
50 kjønnsdrift, perversjon, og derfor trodde at de endog måtte bruke de hardeste straffemetoder for å holde barna vekk fra. Der var et kolossalt antall av unge gutter og piker som hadde lest de skremmende kvakksalverskrifter eller moralsk fordømmende småhefter om onani og var sikker på de hadde ødelagt seg for livet. De var som støpt i samme form mange av disse brevene; jeg siterer noen
55 ord fra ett av dem:

«Jeg tillater meg å be Dem om råd om hva jeg skal gjøre da jeg lider av sterk kjønnslig svekkelse. Jeg er 19 år og gutt. Skal det fortsette slik er det vel ikke tanke på hverken å gifte seg eller sette barn til verden.» Og så en oppregning av
60 merkelige symptomer, hentet fra kvakksalverskriftet. Og så til slutt: «Jeg som tidligere var glad i å være sammen med annen ungdom i idrett og lek, er blitt sjenert, rødmer ved det minste ord, og jeg tror flere mennesker vet hva som er fatt med meg.»

65 En annen stor gruppe dannet de unge mennesker som opplevde hva man kunne kalle normale begynnervanskeligheter i det seksuelle samliv, og som straks ble engstelige, mente de var unormale, syke, ikke så få hadde en tilbøyelighet til flukt og ville rømme vekk fra det hele og isolere seg. Der var mange

- 70 bunnulykkelige mennesker som mente å ha oppdaget at deres kjønnsliv på en eller annen måte skilte seg ut fra det de mente var det normale. Der kom spørsmål om forebyggende midler, om svangerskapsavbrytelser, om homoseksualitet o.s.v.
- 75 Det var ikke bare grov uvitenhet som preget mange av disse brev: unge kvinner som trodde at de skulle føde barn gjennom navlen eller at de kunne bli gravide ved å kysse en gutt. Over det hele hvilte frykt, ufrihet og angst. Kjønnslivet var mere eller mindre tabu, det skulle ikke snakkes om, det kunne man ikke spørre engang sine foreldre om. Kjønnsorganene og kjønnslivet i det hele var nærmest
- 80 noe urent, syndig, ondt og galt som vi mennesker er fordømt til å trekkes med.

At folk reagerte slik, at det virkelig fantes hva man kunne kalle seksualnød på det tidspunkt, hadde iallfall jeg for min del ingen anelse om, og jeg ville neppe latt meg overbevise om det på annen måte enn ved å få problemene inn gjennom

85 døren.

Brevmassen økte, og etter at jeg en dag dødstrett sluttet etter å ha diktert til diktafonen i alt 81 slike svar, ble jeg klar over at dette ikke kunne fortsette. De første 1000 spørsmål om seksuelle problemer ble derfor bearbeidet og gruppert

90 etter spørsmålets art for å se hva slags vanskeligheter det var som oftest ga anledning til slike henvendelser, og om det kunne tenkes at alminnelig seksualopplysning kunne være til nytte. Det viste seg da at brevene grupperte seg omkring et forholdsvis begrenset antall hovedproblemer, nemlig onani, befruktningshindrende midler, impotens, altså nedsatt kjønnskraft hos mannen,

95 nedsatt kjønnsfølelse eller frigiditet hos kvinnen, homoseksualitet og andre avvik fra vanlig kjønnsliv. En gruppe av yngre leger var villige til samarbeid, først nåværende overlege Otto Galtung Hansen og fylkeslege Carl Viggo Lange, senere psykiateren Torgeir Kasa, professor dr. med. Ørnulf Ødegaard, nåværende politioverlege Jon Leikvam, avdøde dr. Nic. Waal, nåværende

100 overlege Arne Bruusgaard og min hustru dr. Gerda Evang. I 1932 startet vi så «Populært tidsskrift for seksuell opplysning», som utkom som kvartalsskrift. I hvert av heftene behandlet vi i tur og rekkefølge ett av de hovedproblemer som ovenfor er nevnt. Det var meget interessant etterpå å se hvordan opplagenes størrelse av det enkelte hefte også stort sett var i samsvar med den tyngde saken

105 hadde i vår første lille statistikk. Det hefte som omhandlet onaniproblemet f.eks. kom forholdsvis hurtig opp i et opplag på 120.000.

110 Tidsskriftet fikk stort sett vennlig mottakelse på medisinsk hold, såvel av
daværende professor i hygiene ved universitetet, professor dr. med. Carl Schiøtz,
som direkte anbefalte tidsskriftet til de medisinske studenter, også daværende
medisinaldirektør Heitmann var velvillig, og tidsskriftet ble også meget
fordelaktig anmeldt i den medisinske fagpresse.

115 Det kom derfor som noe av en overraskelse på oss at utgivelsen av tidsskriftet
også utløste voldsomme angrep og en hets, delvis også personlig mot
redaktørene, som man iallfall på det tidspunkt sjelden så maken til. En særlig
indignert prest utnevnte meg en søndag fra prekestolen til «Norges største
forbryter», en nyhet som avisene landet over selvsagt brakte med glede. I
120 sannhetens interesse kan opplyses at den samme presten noen tid senere privat
sendte meg et brev hvori han meddelte at han ikke lenger var av den oppfatning.
Jeg uttrykte i et svar til ham min glede over at han var kommet mer til sannhets
erkjennelse, men foreslo at siden han offentlig hadde gitt uttrykk for sin
oppfatning av meg som forbryter, kunne han kanskje også offentlig trekke det
125 tilbake, men det kom aldri. Ellers var det skjellsord som «seksualist», «pervers»,
«ungdomsforfører» o.l. som var de alminneligste.

Såvidt vi kunne bedømme det, var det en rekke av de som angrep tidsskriftet
som ikke selv hadde lest det og som selv heller ikke kunne tenke seg å lese noe så
130 grufullt, men som likevel hadde dannet seg et bilde som da hadde lite med
virkeligheten å gjøre, og reiste en voldsom aggresjon mot det. For å si det litt
spøkefullt, kunne vi av og til få inntrykk av at noe av det verste var at vi selv ikke
var tilstrekkelig umoralske. Tvertimot syntes alle forfatterne av tidsskriftet å leve
i vanlige lykkelige ekteskap og få barn som andre. I det hele var det vanskelig å
135 frigjøre seg fra følelsen av at selve hovedsynden i mange menneskers øyne besto i
å demonstrere at det fantes moral også utenfor kirkens egen, at en uavhengig
moralsk plattform var mulig på rent humant, sosialt og vitenskapelig grunnlag.

For det var en selvfølge at dette opplysningsarbeid også måtte inneholde et
140 oppgjør med visse sider av den holdning til kjønnslivet som kirken tok. Det var
f.eks. umulig å drive saklig opplysning om onanispørsmålet, om kvinnens
kjønnslige likestilling med mannen, uten å polemisere mot f.eks. Hallesbys
«Kristelige sedelære», en bok som på den tid var meget utbredt i vårt land. Det
var umulig å prøve å heve seksuallivet i ungdommens og befolkningens
145 bevissthet opp til det nivå hvor det etter vårt skjønn burde ligge, uten å stille
opp som motstykke den nedvurdering og tilsmussing av kjønnslivet som man

ikke sjelden fant ikke bare i den romersk-katolske kirke, men også i vår. Det var ikke mulig å drive opplysning om befruktningshindrende midler eller kreve ny
150 lovgivning om abortus provocatus, uten å støte mange kirkelige kretser, som på det tidspunkt stilte seg enda mer avvisende til å drøfte og løse disse spørsmål enn de gjør i dag.

Men vi hadde også motstandere utenfor kirkens rekker. Således ble tidsskriftet
155 engang anmeldt til påtalemyndigheten, som imidlertid meddelte redaksjonen at man ikke fant noen grunn til å gripe inn. Anmeldelsen var inngitt av Gudbrand Lunde, senere ikke ukjent som nazist og medlem av Quislings regjering. Noen tid etter at den norske utgave hadde sett dagens lys, kom også en svensk, en dansk og en islandsk utgave, vesentlig bygd på den norske. I Sverige reiste
160 påtalemyndigheten i 1934 sak mot tidsskriftet. Særlig hadde påtalemyndigheten festet seg ved en artikkel om homoseksualitet skrevet av den norske psykiater, dr. Torgeir Kasa og meg. Også min artikkel «Det kjønnslige samlivs teknikk og hygiene» var falt den svenske påtalemyndighet tungt for brystet. Det het bl.a. i det offentlige påtaleskrift om denne artikkel at «den er så motbydelig i all sin
165 realistiske nakenhet at man ved å avfatte en offisiell skrivelse som denne, endog unnser seg for å gjengi overskriftene over kapitlene».

Det er oppmuntrende å være vitne til at et ansett forlag i Norge nylig har utgitt en hel bok under titelen «Seksuell glede i ekteskapet» som i det vesentlige har
170 samme stoff som emne, uten at noen i den anledning føler seg beføyet til å felle en moralsk lanse eller kreve noen straffet.

Saken i Sverige rullet opp en bred diskusjon hvor det meste av pressen polemiserste til dels voldsomt mot tidsskriftet. Rettssaken endte imidlertid med
175 full frifinnelse. Det er mulig at denne rettssak og det nederlag den førte til for den moralske reaksjonen har vært medvirkende til at Sverige, som altså da på sett og vis lå tilbake for Norge, i de år som er gått etterpå forlengst har passert oss når det gjelder fra samfunnets side å knesette sunn vederheftig seksualopplysning i skole og hjem, utbredelse av kjennskap til befruktningshindrende midler,
180 lovgivning om svangerskapsavbrytelse o.l. Når vi tok de voldsomme angrepene lett dengang, var det vel ikke bare fordi vi var unge, men først og fremst fordi vi gjennom den kolossale lesekrets som disse tidsskriftene fikk, ble overdyngnet med beviser på at vi var inne på en riktig vei.

185 Vi hadde dels for ikke å utsette oss for unødig kritikk, dels fordi det falt naturlig

for oss, valgt å holde selve tidsskriftet i en nøktern, ja nesten tørr tone. Vi unngikk såvidt mulig for sterk henspilling på følelser, idet vi mente at stoffet var følelsesladet nok i seg selv. Vi sløyfet illustrasjoner og annet som kunne virke stimulerende på folk som vesentlig leste dette med nyfiken og pornografisk innstilling. Tilbake sto da på den ene side meddelelse av faktisk kunnskap om kjønnslivet, om de ytringer man kan regne med i den eiendommelige, springende utvikling av kjønnslivet opp gjennom barneårene, helt fra spebarnalderen av, om de voldsomme brytningene i pubertetsårene, av de problemene som melder seg når kjønnslig samliv første gang opptas med en person av det annet kjønn, om de spesielle seksualproblemer i ekteskapet, med faren for den vanemessige avsløvning o.s.v. Også en faktisk fremstilling av kjønnsorganenes utvikling, deres bygning og funksjoner hos de to kjønn, av former for avvikende kjønnsdrift o.s.v. hørte med. Den annen side ved tidsskriftet var polemikken mot det vi kalte samfunnets dobbeltmoral, altså på den ene side overseksualisering og kommersiell utnyttelse, på den annen nedvurderingen, forskyvningen og undertrykkelsen av det seksuelle. Men i tidsskriftet tok vi også opp en polemikk mot mange av de konvensjonelle normene for seksuell opptreden. Vi forsøkte ikke å gi noen oppskrift på et bestemt handlingssett, men vi søkte så godt vi kunne å bidra til forståelse av de store menneskelige verdier det her dreide seg om, å øke respekten særlig for kvinnen og hele tiden gjøre det klart at hele personligheten må være med i et virkelig kjærlighetsforhold. Det er dette som er det avgjørende for om et samliv er moralsk eller ikke, ikke noe mekanisk prinsipp eller handlingssett.

Vi vendte oss med full kraft mot den spaltning mellom «ømhet» på den ene side og kroppsforening på den annen som i så høy grad preget den konvensjonelle oppfatning av seksuallivet den gang og som for øvrig ennå lever i dag. Vi vendte oss også mot den lave vurdering av menneskenes egne moralske evner.

Det viste seg altså i de utallige brev og personlige henvendelser som vi fikk, at enkel kunnskap i mange tilfelle var nok til å hjelpe mennesker ut av vanskelighetene, løsne deres hemninger, bringe dem ut av isolasjonen, slik at de torde oppsøke andre og se dem i øynene.

Vi innbilte oss selvsagt ikke at kunnskap i seg selv var nok. Kunnskap må passes inn i en livsholdning, en livsstil, det vi pleier å kalle vår etiske, vår moralske ledetråd. Her gjør seg som vi alle vet mange skiftende syn gjeldende, men vi

mente at et visst minimum av kunnskap i alle tilfelle er en nødvendig forutsetning for å kunne leve et verdifullt og høyverdig seksualliv - ja mange vil vel uten å nøle si de største - verdier i det enkelte menneskes livsløp knytter seg til vår binding, vår kjærlighet til et annet menneske som vi velger å leve livet
230 sammen med. Vi var dengang overveldet av det trykk, den nedvurdering, det hykleri vi møtte, og så det som en oppgave å bidra til å trekke kjønnslivet frem i lyset.

Da «Populært tidsskrift for seksuell opplysning» var kommet ut i to år, fant
235 redaksjonen at den hadde uttømt det den hadde evne og lyst til å skrive om, og tidsskriftet gikk tross forlagets protester inn. I forskjellige former ble stoffet trykt opp og hadde betydelig utbredelse også i de senere 30-årene. Under den annen verdenskrig ble restopplaget konfiskert og makulert av de nazistiske myndigheter i Norge. Da det meste av stoffet ble sammenarbeidet til en bok
240 som kom ut i 1951, var det lite eller intet tilbake av den tidligere motstand, men tvert om mange velvillige røster å høre, selv i tidligere motstanderes rekker.

Når det gjelder vurderingen av hvilken virkning vår seksualopplysning dengang hadde, er jeg selvsagt ikke den rette til å levere den. Det som er sikkert er at vi
245 løsnet en skred. Det ville sikkert i vårt som i andre land før eller senere kommet en seksualopplysning på nøkternt og naturvitenskapelig grunnlag, men ved det initiativ vi tok, var vi i stand til i første omgang å bestemme dens form.

Da strømmen av annen seksualopplysningslitteratur kom, var for så vidt et
250 grunnlag lagt, og det er neppe for ubeskjeden sagt at den opplysningslitteraturen som kom i vårt land i så rikelig monn etter denne tid, i adskillig grad var preget av motstand mot eller tilslutning til dette første opplegget.

255 Mitt arbeid er som sagt i de 25 år som er gått i det vesentlige kommet til å ligge på helt andre felter. Den erfaringen jeg gjennom disse år har høstet som lege, hygieniker, familiefar og alminnelig samfunnsborger, har imidlertid sterkt bekreftet min overbevisning om at en av de viktigste oppgaver når det gjelder å forebygge ulykker og mental avsporing, er å gi full oppriktig seksuell
260 opplysning, og så langt mulig behandle kjønnslivet på samme måte som andre livsfunksjoner. De aller fleste av oss vet for lite om oss selv, vi vandrer på en måte i blinde, i uvitenhet om de krefter som leder oss i vårt samliv med våre nærmeste og som ofte overrasker, ja kanskje forferder oss ved sin styrke og intensitet.

265

Kilde

270 Evang, Karl: Fred er å skape - artikler og taler. Oslo 1964, s.64-73.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/seksualdebatten-i-30-arene>

275

280

285

290

295

300